

Bölüm 12

SULTAN AHMED CAMİİ HAT VE HATTATLARI

Dr. Aliye ÖTEN

Sultan Ahmed Camii Sultan Ahmed Külliyesi inşâsı hakkında bilgi veren Başbakanlık Osmanlı Arşivi evrakına göre Sultan Ahmed Camii inşâsı arsa üzerindeki bostanların yıkılıp, şantiyeye zemin hazırlandığı 1 Cemâziyel evvel 1018/2 Ağustos 1609'da başlamış ve caminin kubbelerinin kilitlenme başarısı sebebiyle 10 kurban kesildiği 30 Ramazan 1024/23 Ekim 1615'e kadar sürmüştür (*TS.MA.d* 35-0-0, 29.08.1025/11.09.1616, 3-216). Sultan Ahmed Han'ın bânîsi ve Mimarbaşı Mehmed Ağa'nın da mimarı olduğu bu anıt, 17. yüzyıl Osmanlı mimârisi zevkiyle ve birtakım değişikliklerle günümüze kadar ulaşmıştır. Özel konumu, planı ve tezyînâtı ile bugün de tüm görkemiyle dünyanın her yerinden misafirlerini ağırlamaya devam etmektedir.

Sultan Ahmed Camii, mekân etkisi bakımından Süleymaniye'den daha ileride olduğu gibi, zarif duruşuyla Ayasofya'nın ağır görüntüsü karşısında hafifliğin ve inceliğin erişilmez bir sembolüdür (Yetkin 1970, 208). Sultan Ahmed Camii'nin tezyînâtında İslam dininin bir ibadet mahalli olduğunu vurgulayan, sözü yücelten ve onu plastik sanatlara has bir gözle yorumlayıp estetik harikası haline getiren hat eserlerine yer verilmiştir. Sultan Ahmed Camii'nde iç mekânı boydan boya dolaşan hat kuşağı sadece mahfel-i hümayûnda bulunmaktadır. Sultan Ahmed'in oldukça geniş iç hacmini bütün cephelerde dolanan yazı kuşakları olmamakla birlikte, şâh-pâyeleri dolanan hatları da ebat ve teknik açıdan kuşak yazısı olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu yazı kusakları, yerden 9 metre kadar yüksekte ve herbiri ortalama 70 cm. enindedir. (Özkafa 2008, 65).

Sultan Ahmed Camii Hatları ve Anlamları

Caminin haremi kubbelerinde, şâh-pâye başlarında, hünkâr mahfili çini yazı kuşağında, mihraplarında, cami ana girişi ve avlu girişlerinde, ayrıca arasta başlarındaki sebillerinde muhtelif yazılar mevcuttur. Sultan Ahmed Camii, At Meydanı tarafındaki taşra haremi ana kitâbesi metni şöyledir:

ve yapan farklı görevliler mevcuttur. Sultan Ahmed Camii'nin nîm (yarım) büyük kubbeler ile nîm (yarım) küçük kubbelerin hatları, mihrâb kitâbesini, mihrâbın altındaki kitâbeyi, haremın alt kısımlarındaki hatları ve şâh-pâyê başlıklarını dolanan hatlarını Hattat Mehmed Efendi yazmıştır. Yine camlardaki esmây-ı hüsnâ programı, batı sebilhanesinin kitabesi ve metal aksamları ile Mehmed Efendi ilgilenmiş, görevlendirdiği kimselerin ücreti kendisine teslim edilmiştir. Aynı işte ve aynı zamanda çalışan bu görevlilerin Hattat Mehmed eliyle seçilmesi ve ücretlerinin ödenmesi gösteriyor ki; ehl-i hireften kâtipler cemaatine mensup bu müstensih hattatlar yine sarayın görevlendirmesiyle hareket etmekte ve aralarında ustalık-çıraklık ilişkisine dayalı bir hiyerarşiyle çalışmaktadırlar.

Nitekim aralarında Sultan Süleyman'ın camiinin inşâ defterini istinsah eden hattat olduğu gibi, 1619 yılında türbe kapısı için ödeme yapılan ve inşâ evrakında adı geçmeyen hattatlar da mevcuttur. Ayrıca celi sülüs hatların siparişi verilen Seyyid Kâsım Gubârî ise, sanatkâr yönü ve işin uygulama kısmında rol almaması ile kâtiplerden ayrılmıştır. Bu durum tasarım ve uygulama safhalarını yürüten tek bir sanatkâr olmamasını ve cami yazılarında imza olmamasını da açıklamaktadır.

Sultan Ahmed Camii inşâ edildiği dönemde, revzenlerinde esmây-ı hüsnâ yazıları olduğu inşâ evrakında belirtilmektedir. Geçirgenliği bugünkünden farklı, renkli iç camlar ile orijinal renkleriyle kalemişi tezyinat bugün mevcut değildir. Bu durum inşâ dönemindeki iç mekân kurgusunu anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu yüzden geçirdiği tamir ve restorasyonlar sonucu bugünkü halinin yoğun tezyînatlı bulunması, Sultan Ahmed Camii'ni değerlendirme hususunda eksik kalacaktır.

İnşâ evrakından Sultan Ahmed Camii hat programı ile ilgilenen, bizzat yazan hattatlarından biri Hattat Mehmed Efendi'ninehl-i hiref defterlerinde izini sürdürdüğümüzde; 1609-1616 yılları arasını kapsayan cami inşâ sürecinde görevde bulunan Mehmed Şeyh (1029-1051/1619-1641, ücreti 3-20), Mehmed Muzaffer (974-1042/1566-1632, ücreti 7.5-15), Mehmed kâtib (Seyyid) (997-1030 /1588-1620, ücreti 10-26) ve Mehmed Kasım (1014-1051/1605-1641, ücreti 8-11) gibi isimler karşımıza çıkmaktadır (Kazan 2004, 235-238). Osmanlı Arşivi'nde ise bu konuda bir kayıt tesbit edilememiş olup, daha detaylı araştırmalarla konunun netleştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Alparslan A. (1976-1977). "Mimari Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi", *Boğaziçi Üniversitesi (Beseri Bilimler) Dergisi*, Cilt IV-V, 1976-1977, s. 1-14.
- Aslanapa O.(1986). *Osmanlı Devri Mimarisi*. (İstanbul 1986).
- Derman M. U. (2017). *Türk Hat Sanatından Seçmeler*. (İstanbul 2017).
- Günüç F. (1991). XV-XX. Osmanlı Mimarisinde Celi Sülüs Hattının Uygulama ve Teknikleri, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. (Konya 1991)
- Kazan H. (2004). Topkapı Sarayında Kâtipler Cemiyetinin (Cema'at-i Kâtibân-ı Kütüb) Eğitimleri ve Görevleri, *The Journal of Ottoman Studies XXIV*. (İstanbul 2004). 213-241.
- Müstakimzade (2011). *Tuhfe-i Hattatin*. Hazı Mustafa Koç (İstanbul 2011)
- Ögel S. (1989). "Sinan"ın Eserlerinde Süsleme ve Mimarinin Bütünlüğü", *VI. Vakıf Haftası, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu*. (İstanbul 1989). 347-360.
- Öten A. (2017). Arşiv Belgelerine Göre Sultan Ahmed Külliyesi ve İnşası. M.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Sosyal Bilimler Tarih ve Sanat

Öten A. (2018). Sultan Ahmed Külliyesi İnşasında Su Yapıları: Sebil, Çeşme, Şadırvan, Sikâye, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 76 (İzmir 2018). 365-382

Öz, T.(1938), "Sultanahmet Camii", *Vakıflar Dergisi I.* (Ankara 1938). 25-28.

Özkafa F. (2008), İstanbul Selatin Camilerinin Kuşak Yazıları, *Yayınlanmamış doktora tezi.* (Konya 2008).

Pakalın Z. (1993) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. (İstanbul 1993).

Serin M. (2010). Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar. (İstanbul 2010)

TDK Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.org.tr/index.php>, (10.08.2018 tarihinde araştırılmıştır).

Yetkin S. K.(1970). Türk Mimarisi. (Ankara 1970).

Arşiv Belgeleri

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arşivi:

TS.MA.d 35, 29.08.1025/11.09.1616, 202, 206, 243, 244, 206.

TS.MA.d 5112. 0001.00, 29.12.1012/29.05.1604.

TS.MA.d 5112.0010, 29.12.1012/29.05.1604.